

Výstup z konferencie organizovanej pod záštitou podpredsedu vlády SR pre ľudské práva a národnostné menšiny Rudolfa Chmela, 8.11.2011 v Bratislave

Predpoklady inkluzívneho vzdelávania na Slovensku

Projekt Férová škola a inkluzivní vzdělávání v České republice

Autorka: Katarína Krahulová

Pojem inkluzivní vzdělávání je poměrně mladý. Můžeme jej chápat jako vztah dvou subjektů – školy a žáka, tedy škola je otevřená pro jakéhokoliv žáka. Inkluze je také právo, které dává možnost vzdělávat se různým dětem ve školách, které jim k tomu umožní podmínky. Tento pojem přichází z anglosaských zemí, kde je inkluzivní praxe aplikována již několik let.

Inkluzivní vzdělávání v ČR

Po roce 1989 s příchodem demokracie zde byla otázka, jak otevřít téma lidských práva například u lidí zdravotně postižených či jiných minoritních skupin. Vždyť potkat na ulici handicapovaného člověka bylo velmi neobvyklé. Stěžejní úlohu zde sehrávají dvě oblasti – sociální a školství. V oblasti sociální dodnes usilujeme o deinstitucionalizaci, tedy změnu z pobytových velkokapacitních zařízení s hlídaným režimem o péče, která by respektovala hodnoty a lidskou důstojnost. V oblasti školství jsme se pokusili také otevřít speciální péče s cílem, dostat co nejvíce dětí do hlavního vzdělávacího proudu. A co se povedlo? V roce 2005 došlo k odstranění pejorativního nádechu pojmenování vzdělávacího systému a školy zvláštní a pomocné se přejmenovali na praktické a speciální. Dokonce i v případě, je-li svým charakterem škola speciálního proudu, nemusí být takto označena přímo v názvu.

Přelomovým se stal rozsudek ve věci D.H. a ostatní v. Česká republika, který odsoudil 13. listopadu 2007 Českou republiku za diskriminaci romských žáků v přístupu ke vzdělání. Tento rozsudek však poukázal na nerovný přístup ve vzdělávání pouze u jedné minoritní skupiny.

V rámci inkluze však musíme vnímat také další skupiny žáků, jako například zdravotně postižené, děti nadané či děti cizinců, které stále nemají automatické právo navštěvovat běžnou základní školu.

Také šetření České školní inspekce z roku 2010 potvrdilo opětovně diskriminaci ve vzdělávání. Dokládají to čísla ve zprávě¹: ve školním roce 2009/2010 bylo v těchto školách vykázáno ve statistice 17 455 žáků, skutečný počet v termínu inspekčního šetření byl 15 894 žáků. Bylo zde zařazeno celkem 5 052 žáků bez diagnostikování speciálních vzdělávacích potřeb.

Následné stanovisko ochránce lidských práv zdůrazňuje přednostní integraci dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, tedy dětí a žáků s mentálním postižením, do hlavního vzdělávacího proudu, která je zakotvena prostřednictvím základních zásad stanovených školským zákonem, mezi nimi zejména individuální přístup ke každému žákovi, zohlednění vzdělávacích potřeb jedince a plný rozvoj žáka jak po stránce vědomostní, tak sociální.

V roce 2011 výbor pro práva dítěte upozornil na pasivní transformaci českého vzdělávacího systému a plnění Národním akčním plánem inkluzivního vzdělávání.

Přes momentální situaci, nastavení systému i legislativy, existují v České republice školy, které jsou otevřené inkluzivnímu vzdělávání a jsou oceněny certifikátem Férová škola.

Projekt Férová škola

Myšlenka vytvoření projektu Férová škola vznikala v Lize lidských práv už od roku 2008. Od počátku bylo hlavním smyslem poukázat prostřednictvím projektu na problémy přístupu ke vzdělání v České republice, nikoli však formou kritiky, ale naopak jsme se snažili jít pozitivní cestou odměňování a projekt uchopit jako nástroj medializace těch škol, které považujeme za spravedlivé a férové ke každému dítěti.

Projekt Férová škola vychází z práva na kvalitní, rovnocenné vzdělání. Každé dítě má právo na přístup školského systému, který je schopen využít jeho plného potenciálu. Zásadní

¹ dostupné na: <http://www.csicr.cz/cz/85126-zprava-z-kontrolni-cinnosti-v-byvalych-zvlastnich-skolach>

hodnotou školství ve vyspělých demokratických státech je také tolerance a pochopení odlišností a s tím související vyrovnávání znevýhodnění. Tyto hodnoty by se měly také odrážet ve Školním vzdělávacím programu, kterýž by neměl být pouhým dokumentem, ale inspirací a plánem školy pro každodenní chod. Již pouhý jazyk, kterým jsou školní dokumenty napsány, vypovídá o charakteru školy, neboť takto vyjadřuje svůj pohled na odlišnosti, slova která přímo nebo nepřímo hovoří o přijetí a respektování těchto odlišností, podporující principy inkluzivního vzdělávání.

Inkluzivní vzdělávání je moderní pojem často spojován také se slovem integrace. Význam je ovšem různý a ne vždy jednoznačný. Inkluzivní vzdělávání není něco, co si musí žák zasloužit, splněním zadaných požadavků, ale automatické právo. Dítě má právo navštěvovat běžnou základní školu, a to nejlépe od první třídy v místě bydliště. U integrace se jedná o jev opačný. Dítě navštěvuje školu speciální, teprve pokud se odborníkům a rodičům zdá, že by mohlo zvládnout i běžnou základní školu, bývá přesunuto. Na školu, která je inkluzivní, jsou kladeny samozřejmě vyšší nároky spojené s širokou heterogenitou složení jejich žáků. Jedná se především o uzpůsobení prostředí, pomůcek, využívání asistentů či externích odborníků a péči o duševní zdraví všech žáků i učitelů.

Férová škola je také v otevřeném přístupu učitelů, kteří aktivně pracují na prostředí školy, celistvém rozvoji osobností žáků a jejich klíčových kompetencích. Učitel v inkluzivní škole musí umět inkluzivně přemýšlet. Například takto²:

- pedagogický sbor považuje poskytnutí maximálních příležitostí všem žákům za svoji prvořadou povinnost,
- otázka rovných příležitostí je vnímána pedagogy jako závažná, není bagatelizována, pedagogové se jí zabývají (tj. čtou materiály a příspěvky k tomuto tématu a kladou si otázku, zda jsou rovné příležitosti v jejich škole naplňovány a zlepšovány),
- pedagogové se zdržují stereotypizujících výroků (tj. výroků hromadné pomluvy),
- pedagogové věří, že škola může pozitivně ovlivnit budoucnost jejich žáků a v tomto smyslu s žáky i jejich rodiči komunikují,

² OTEVÍRÁNÍ ŠKOLY VŠEM DĚTEM, O.S. AISIS, ZÁŘÍ 2008

- pedagogové se chovají s respektem ke svým žákům i sami k sobě.

Také jeho příprava na vzdělávání heterogenní skupiny žáků by měla být jiná, je náročnější a počítá s individualizací a diferenciací a to zejména v těchto bodech:

- obsah - struktura, výběr, alternativy, důraz na nácvik a komunikaci,
- metody - modifikované, kompenzační pomůcky, peer tutoring support, audiovizuální technika,
- hodnocení - alternativní, diskuze, podpora sebedůvěry, reflexe.

Učitele ve škole tvoří tým a nad každým dítětem přemýšlí komplexně. Spolupracují také s výchovným poradcem, psychologem, poradenskými institucemi i rodiči. Významnou institucí inkluzivního vzdělávání je asistent pedagoga, který se věnuje dítěti, spolupracuje s učitelem i rodinou.

V projektu Férová škola je rovněž kladen důraz na preventivní program školy. Povinností každé základní školy je mít vypracovaný minimální preventivní program, který není pouze formalistním dokumentem, ale platformou pro osvědčené i inovativní přístupy prevence socio-patologickými jevy na půdě školy i mimo ni.

Setkáváme se s různým typem školních projektů, se zřizováním školního parlamentu, zapojením dalších subjektů v regionu školy nebo rozmanitou formou peer programů. Školy dovedou být v této problematice velice aktivní a toto úsilí a píle se jim také vyplácí. Klima škol je tak již na první pohled prostoupeno vřelou atmosférou a na dětech je často zřejmá dobrá a uvolněná nálada, ochota komunikovat i spolupracovat.

Dalším důležitým faktorem je forma výuky na dané škole. Zaměřujeme se rovněž v tomto ohledu na snahu pedagogů o aktivní zapojení co možná největšího počtu žáků do hodin. Nepopíráme význam frontální výuky i její výhody. Ovšem v dnešní době nepovažujeme za vhodné, aby se tento typ vyučování používal ve většině hodin, a to i tam, kde se dá aplikovat jiný typ výuky. Nabídka a možnosti různých forem a typů vyučování je opravdu široká a nespokojujeme se tedy pouze s klasickým hromadným vyučováním v lavicích.

Při certifikačním procesu, tedy poznávání potencionální férové školy se snažíme zjišťovat její postoj k inkluzi, filozofii i klima školy. Snažíme se formou konzultací poskytnout rady na míru potřebám dané školy. V období certifikačního procesu jsme se školou v úzkém kontaktu a mapujeme stav naplnění jednotlivých námi zadaných kritérií³. Jednou z nejvýznamnějších podmínek je tedy otevřenost školy jakémukoliv dítěti, především dětem ze sociálně znevýhodněného prostředí. Je důležité, aby byla škola v tomto ohledu aktivní a motivovala různými způsoby rodiče k přihlášení svého dítěte právě k nim. Dále zde nalezneme využívání asistenta pedagoga tam, kde je ho třeba, zapracování antidiskriminačních a inkluzivních principů do školního vzdělávacího programu, požadavek aktivity při motivaci dětí se speciálními vzdělávacími potřebami ke vzdělávání na škole, či nutnost práce v oblastech patologických jevů, zejména šikany aj.

Neposkytujeme pouze konzultace, ale realizujeme také evaluační a hospitační návštěvy přihlášených škol za účasti koordinátora a pedagoga projektu, ale také členů certifikační komise. Ti všichni komunikují s vedením školy a setkávají se i s výchovnými poradci, metodiky prevence a jednotlivými specializovanými kantory. Další důležitou součástí procesu je analýza školních dokumentů, kde se soustředujeme hlavně na školní vzdělávací program a minimální preventivní program. Nezajímá nás pouze jejich věcný obsah, ale především jejich faktická aplikace do praxe.

Důležitou součástí projektu Férová škola je specializovaný web www.ferovaskola.cz. Tento medializační nástroj obsahuje informace o tom, které školy jsou v projektu zapojeny a které jsme již ocenili, slouží jako inspirace pro pedagogy, a to jak ve smyslu poradny, slovníčku pojmů a odborného blogu, tak zejména jako zdroj inspirativních námětů do výuky.

Prozatím bylo v rámci projektu oceněno 18 škol z různých regionů České republiky, a to v říjnu 2009, červnu 2010 a říjnu 2011. Jejich přínos je různý: jde jak o školy, které vzdělávají děti se somatickým postižením, tak o školy, které zavádějí inovativní metody ve vzdělávání, které formují v dětech sebevědomou osobnost. V rámci druhé i třetí certifikace také proběhla odborná konference s názvem Inkluzivní vzdělávání není sci-fi, která shrnula inkluzi

³ Tato kritéria můžete jako všechny další informace najít na našich specializovaných webových stránkách <www.ferovaskola.cz>

v České republice i v zahraničí, témata k prevenci sociálně patologických jevů i analýzu překážek inkluze.

A jaké překážky vidí komisařka projektu Férová škola Pavla Polechová⁴ jako stěžejní?

Jde o tyto:

1. Obtížnost realizace výzkumů týkajících se inkluze a spravedlivosti.
2. Neporozumění konceptu inkluze a spravedlivosti ve vzdělávání.
3. Domnělý vztah konceptu k totalitní minulosti, spravedlivost = rovnost.
4. Záměna pojmu kvality školy s průměrem výsledků, jichž škola dosahuje.
5. Neporozumění smyslu vlastního hodnocení a jeho souvislosti s úsilím o větší spravedlivost a inkluzi.
6. Problematická koncepce vzdělávání dětí s potřebou dodatečné podpory.
7. Připravenost dětí na školu, dostupnost předškolního vzdělávání.
8. Předsudky vyučujících.
9. Řízení třídy.
10. Spravedlivost a inkluze je prioritou jen na papíře.
11. Nepochopený potenciál testů a hodnocení.

Inkluze je proces, na kterém se dá neustále pracovat. Po překonání překážek může škola vykročit k otevřenosti pro všechny žáky a naplňovat charakter inkluzivního vzdělávání.

Kontakt:

Katarína Krahulová

kkrahulova@llp.cz

+420 731 455 789

www.ferovaskola.cz, www.llp.cz

⁴ dostupné na [www: http://www.ferovaskola.cz/komise.html](http://www.ferovaskola.cz/komise.html)